

**A MAGYAR MUNKAPIAC
ÁLLAPOTA
2007-2008-BAN**

FAZEKAS KÁROLY & BÁLINT MÓNICA

Bevezető

1. Munkapiaci aktivitás

A foglalkoztatás és munkanélküliség alakulása

Iskolai végzettség, életkor és nemek szerinti különbségek

Ágazati és regionális különbségek a foglalkoztatásban és munkanélküliségben

2. A bérek alakulása az elmúlt időszakban

Nemek szerinti bérkülönbségek

Regionális bérkülönbségek

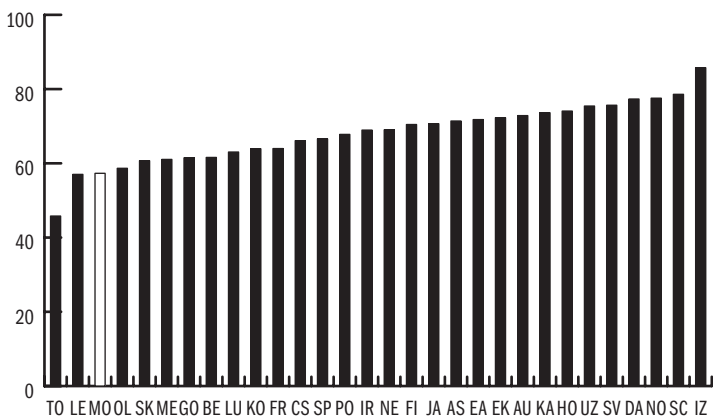
Összefoglalás, következtetések

Hivatkozások

BEVEZETŐ

A magyarországi munkapiac szembetűnő jellemzője – akár a fejlett nyugat-európai országokkal, akár a környező volt szocialista országokkal összehasonlítva – a foglalkoztatottság rendkívül alacsony szintje. 2007-ben a 15–64 évesek foglalkoztatási aránya 57,3 százalék volt. Ez a szint több mint kilenc százalékponttal marad el az OECD-országok átlagától. Magyarországnál rosszabb mutatókkal csak Lengyelország és Törökország rendelkezik a 29 OECD-tagország között (1. ábra). A foglalkoztatással kapcsolatos problémák súlyos terheket rónak az egyénre és a társadalom egészére egyaránt. A munkahely, a tartós munkajövedelem hiánya elszegényedéshez, a társadalmi kapcsolatok meggyengüléséhez, az ismeretek, a szaktudás erodálásához, egészségkárosodáshoz, az életkilátások romlásához vezet. Az alacsony foglalkoztatási szint szűkíti a közteherviselők körét, hosszú távon finanszírozhatatlanná teszi a szociális ellátórendszereket. A munkahely hiánya a családi szocializációs hátrányokon keresztül hatással van a következő nemzedék iskolázottságára, egész életpályájára.

1. ábra: A 15–64 éves korosztály foglalkoztatási aránya az OECD-országokban

Forrás: OECD Dataset: LFS by sex and age – indicators.

Rövidítések: TO – Törökország; LE – Lengyelország; MO – Magyarország; OL – Olaszország; SK – Szlovákia; ME – Mexikó; GO – Görögország; BE – Belgium; LU – Luxemburg; KO – Korea; FR – Franciaország; CS – Cseh Köztársaság; SP – Spanyolország; PO – Portugália; IR – Írország; NE – Németország; FI – Finnország; JA – Japán; AS – Ausztria; EA – Egyesült Államok; EK – Egyesült Királyság; AU – Ausztrália; KA – Kanada; HO – Hollandia; UZ – Új-Zéland; SV – Svédország; DA – Dánia; NO – Norvégia; SC – Svájc; IZ – Izland

A gondok orvoslására szolgáló, a foglalkoztatás bővítését célzó ambiciózus kormányzati tervekben nem volt hiány az elmúlt években. A feladat nagyságát jól érzékelteti az a tény, hogy a fejlett nyugat-európai országok jelenlegi átlagos foglalkoztatási szintjének eléréséhez 665 ezer inaktív állampolgárnak kellene munkahelyet biztosítani. Ahhoz, hogy elérjük a legkedvezőbb helyzetben lévő Svájc, vagy az észak-európai országok Svédország, Norvégia, Dánia jellemző adatait több mint egymillió-háromszázezer fővel kellene növelni a foglalkoztatottak számát. 2004-ben, a lisszaboni akcióprogram elkészítése során a magyar kormány még átvette az Európai Bizottság által elfogadott 2010-re vonatkozó foglalkoztatási célokat. Célul tűzte ki, hogy évente száz-ezer fővel növeljük a foglalkoztatottak számát, és 2010-re Magyarország is eléri a 70 százalékos foglalkoztatási szintet. A tervekkel ellentétben az első két évben összesen 31 ezer fővel növekedett a foglalkoztatás az országban. A 2006-ban az EU Bizottság által elfogadott konvergenciaprogram már számolt a realitásokkal és a foglalkoztatás szerényebb bővítését célozta meg a 2007–2011 közötti évekre (*Magyar Köztársaság...*, 2006). A program 2007–2008-ra 2,2–2,6 százalékos, a 2009–2011 közötti évekre évi 4,2–4,5 százalékos GDP-növekedést irányzott elő. A dokumentum 2009–2011 között az aktivitási ráta kétszázalékos növekedésével számolt, és nem részletezte azt a nem kevésbé fontos körülményt, hogy ezen belül miként alakul a foglalkoztatottság és munkanélküliség. A kormányzat mindenesetre bízott abban, hogy a Nemzeti Fejlesztési Tervből finanszírozott gazdaságfejlesztési programok, az elmaradott térségek felzárkóztatására előirányzott intézkedések, a hátrányos helyzetű munkavállalók számára bevezetett foglalkoztatási támogatások megteremtik a foglalkoztatásbővítés a fedezetét.

2006 végén azonban negatív fordulat következett be a magyar munkapiac makrogazdasági környezetében. Magyarország – nem kis részben az Európai Unió igen határozott nyomásának engedve – valóban végrehajtotta a konvergenciaprogramban vállalt, döntően a költségvetési hiány leszorítását célzó megszorító intézkedéseket. A program hatására javultak a költségvetési egyensúly mutatói, de a megszorítások nyomán a vártnál jóval nagyobb mértékben csökkent a gazdasági növekedés üteme, csökkentek a beruházások, jelentős mértékben romlottak a kis- és közepes méretű vállalkozások növekedési kilátásai. Nyilvánvalóvá vált, hogy a Nemzeti Fejlesztési Terv mégoly szerény foglalkoztatási célkitűzései is tarthatatlanok.

1. Munkapiaci aktivitás

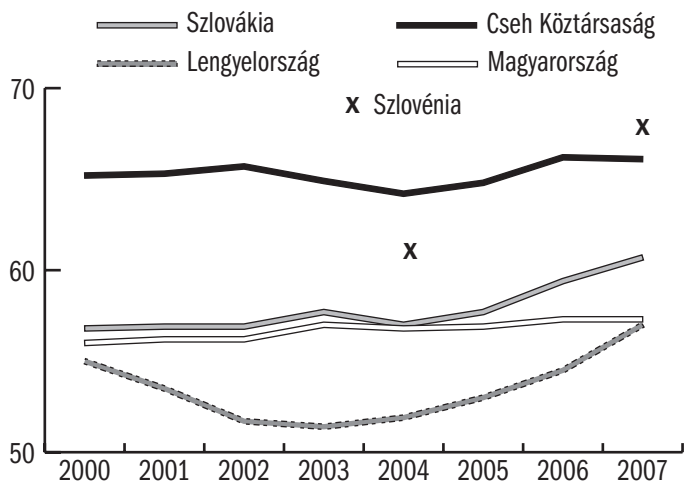
A foglalkoztatás és munkanélküliség alakulása

Ha csupán a foglalkoztatás és munkanélküliség aggregált mutatóit¹ tekintjük, elmondható, hogy 2007-ben és 2008 első félévében nem voltak látványos fejlemények a munkapiacon. A foglalkoztatási szint az ezredforduló óta megfigyelt rendkívül alacsony szinten stagnált, és 2008-ban nagy valószínűség-

¹ Az alfejezetben ismertetett aggregált aktivitási adatok minden esetben a 15–64 év közötti népességre vonatkoznak.

gel a legalacsonyabb szintre süllyedt a visegrádi országok csoportjában. Amíg az elmúlt években Lengyelországban, Szlovákiában és Szlovéniában erőteljesen – és Csehországban is érzékelhető mértékben – nőtt a foglalkoztatás, Magyarország nem mozdult el a lassan egy évtizede állandósult szintről (2. ábra). A foglalkoztatás szintje nem csupán alacsony, hanem feltűnően stabil is. A foglalkoztatottak száma az 1997–2000 közötti végbement 300 000 fős, nem egészen tíz százalékos növekedés után is igen szűk sávban 3 850 000 és 3 900 000 fő között ingadozott.

2. ábra: A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája a visegrádi országokban, 2000–2007

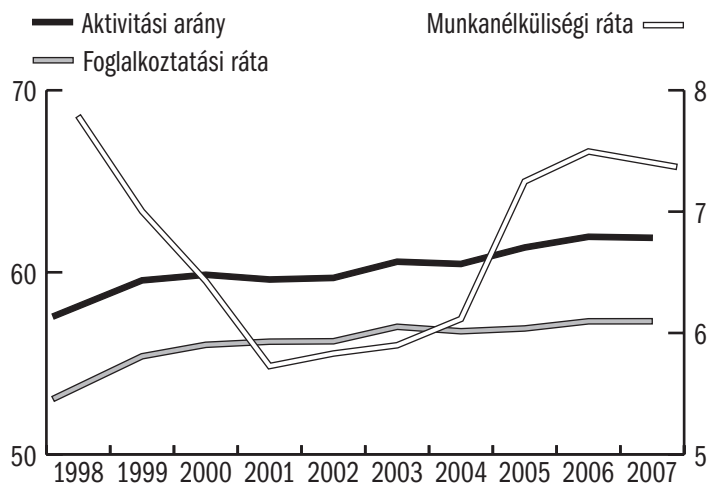

Forrás: Eurostat. Éves adatok, kivéve 2007: második negyedév.

2004 és 2007 között a foglalkoztatottak száma összességében mindössze 22 000 fővel növekedett, a foglalkoztatási ráta 56,8 százalékról 57,3 százalékra nőtt. Nyilvánvaló, hogy az alacsony és nagyon stabil magyar aktivitási adatok mögött – rövid távon igen nehezen befolyásolható – strukturális okok húzódnak meg. A foglalkoztatás számottevő bővítése csak az ország rendelkezésére álló emberi tőke jelentős fejlesztésével, az oktatási rendszer megújításával, az ingázási feltételek javításával, a vállalkozások munkaerő-keresletének erőteljes élénkítésével, mindenekelőtt a munkát terhelő – nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas – elvonások csökkentésével érhető el. Az alacsony foglalkoztatottság Magyarországon viszonylag alacsony munkanélküliséggel és nagyon magas inaktivitással párosul. A nem foglalkoztatottak rendkívül alacsony munkakeresési intenzitása elsősorban az érintettek alacsony iskolai végzettségével, a munkavállaláshoz szükséges készségek, ismeretek hiányával, a rezervációs bérekhez képest rendkívül magas munkába járási költségekkel, a közlekedési infrastruktúra fejletlenségével és nem utolsósorban a munkavállalásra való ösztönzés gyengeségével, a szociális ellátórendszerek nem megfelelő működésével függ össze.

Az ezredforduló után a munkanélküliség növekedni kezdett. A bővülő foglalkoztatás és az emelkedő munkanélküliség az aktivitási arány némi növekedéséhez vezetett (3. ábra). Az inaktív népesség munkakeresési intenzitásának növekedését a kormányzat előszeretettel értelmezte úgy, hogy az a munkapiaci szolgáltatások fejlődésének, a foglalkoztatási kilátások javulásának köszönhető. A munkapiaci áramlások elemzése sajnos nem támasztja alá ezt a magyarázatot. A munkanélküliség növekedése a jelek szerint nem az inaktívak álláskeresési hajlandóságának növekedése miatt, hanem döntő mértékben a fiatal, 15–29 éves alacsony iskolai végzettségűek csoportjának növekvő munkanélkülisége, illetve a felsőfokú végzettségű pályakezdő fiatalok növekvő munkanélkülisége miatt következett be.

3. ábra: A munkapiaci aktivitás alakulása, 1998–2007

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

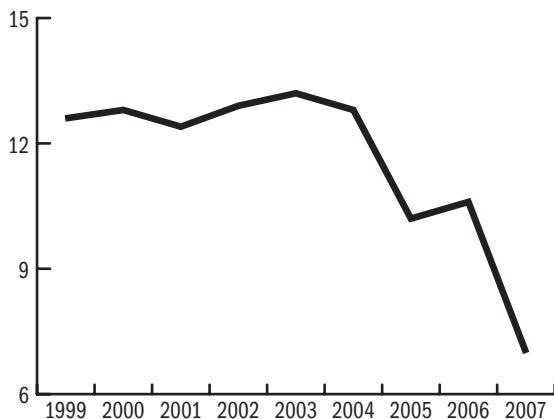
Kétségtelen, hogy a megszorítások hatásait 2007-ben még alig lehetett érezni. A foglalkoztatás és a munkanélküliség növekedése egyaránt megállt. A 15–64 éves népesség 16 ezer fős csökkenése mellett 9000 fővel csökkent a foglalkoztatottak, 5000 fővel a munkanélküliek és 2000 fővel az inaktívak száma. A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal munkaerő-keresleti prognózisában nem változott jelentős mértékben a munkaerő-keresletüket növelni, illetve csökkenteni tervező vállalatok aránya.² Mindazonáltal a gazdasági növekedés visszaesése nyomán csökkenő munkaerő-kereslet első jelei azért már 2007-ben is tetten érhetőek. A száz regisztrált munkanélküliire jutó bejelentett álláshelyek száma az ezredfordulót követő években 10 és 12 között mozgott. Ez a szám 2007-ben hétre csökkent (4. ábra).

A globális világgazdasági válság kitörése, a magyar gazdaság növekedési ütemének jelentős visszaesése még 2008-ban nem volt érezhető hatással a munkanélküliség alakulására (5. ábra). A kormány által 2008 szeptemberé-

² Az adatokat lásd a kötet Statisztikai adatok című fejezetében.

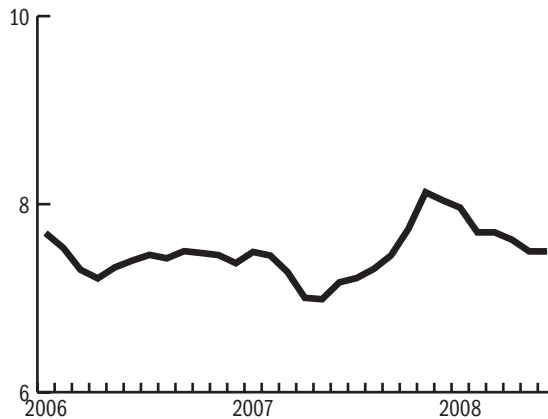
ben társadalmi vitára bocsátott, a második Nemzeti Fejlesztési Terv végrehajtásáról készített jelentés (*Tájékoztató...*, 2008) még 2–3 százalékos gazdasági növekedéssel és a foglalkoztatás bővülésével számolt 2008–2013 közötti évekre. Két hónappal később a Magyar Nemzeti Bank 2008. novemberi inflációs előrejelzése már figyelembe vette az egyre komorabb világgpiaci kilátásokat, és 2010-ig a foglalkoztatás évi 1–2 százalékos csökkenését vetítette előre (*MNB*, 2008). A világszerte kibontakozó pénzügyi válság és annak várható reálgazdasági következményei 2008 végén elkerülhetetlenné tették, hogy a kormányzat átdolgozza a korábbi, túlságosan optimista prognózisokat. A 2008 novemberében az Európai Bizottsághoz benyújtott, a lisszaboni stratégia végrehajtásához készített Nemzeti Akció Program (*NFÜ*, 2008) 2009-re már egyszázalékos GDP csökkenéssel számol, és csak 2010 után tartja elképzelhetőnek a foglalkoztatás bővülését.

4. ábra: A száz regisztrált álláskeresőre jutó bejelentett munkahelyek számának alakulása, 1999–2007

Forrás: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal.

5. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása, 2006–2008

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

A gazdasági válság közeljövőben várható foglalkoztatási következményeiről 2008 végén még nem állnak rendelkezésünkre megbízható előrejelzések. Az elmúlt másfél évben viszonylag magas nominális bérdinamika volt jellemző a magyar gazdaságra. A versenyszektorba tartozó vállalatok fokozatosan ledolgozták a költségvetési szektorban 2002-ben végrehajtott igen jelentős béremeléseket (lásd később a 14. ábrát). Az MNB értékelése szerint a magas bérdinamika előre láthatóan arra kényszeríti a vállalatokat, hogy a csökkenő kereslethez elsősorban a foglalkoztatás csökkenésével válaszoljanak. Ezért 2009-ben jelentős létszámleépítésekkel, a munkanélküliség 1,0–1,5 százalékpontos bővülésével számolhatunk. A Magyar Nemzeti Bank 2008. novemberi inflációs jelentése 60–100 ezer főre becsüli a versenyszférában várható elbocsátások számát. Nem kétséges viszont, hogy a reálszférában bekövetkező töme-

ges elbocsátások nyomán nem csupán a munkanélküliek száma, de összetétele is változni fog. Míg jelenleg a munkanélküliek döntő részét az alacsony képzettségűek és a pályakezdő fiatalok alkotják, a következő évben növekedni fog az üzembezárások és létszámleépítések miatt munkanélkülivé váló iskolázott népesség aránya a munkanélküliek között. Sajnálatos, hogy sem a munkanélküli-segélyezés rendszere, sem a munkaerő-piaci szervezet nincs felkészülve a várható és a jelenlegi helyzettől alapvetően eltérő feladatokra.

Az alacsony munkapiaci aktivitás okaival foglalkozó elemzések (Köllő 2005, 2006; Fazekas 2006; Scharle 2008) döntően a következő tényezőhöz kapcsolják a magyarországi alacsony foglalkoztatás meghatározó jellemzőit:

- magas az alacsony iskolai végzettségűek aránya és nagyon alacsony a foglalkoztatottsága,
- viszonylag alacsony a 15–25 év közötti népesség foglalkoztatottsága,
- alacsony az idősek, a nyugdíjkorhatár közelében lévő, 55 év feletti népesség foglalkoztatása,
- alacsony a nők, ezen belül is rendkívül alacsony a kisgyermekes anyák foglalkoztatása
- nagyon alacsony a hátrányos helyzetű térségekben, kistélepléseken élők foglalkoztatása.

Ha az aggregált adatok mögé nézünk, kétségtelenül történt némi változás ezeknek a csoportoknak a foglalkoztatási helyzetében. A dolgok azonban sajnálatos módon nem javuló, sokkal inkább romló tendenciát mutatnak az elmúlt másfél évben.

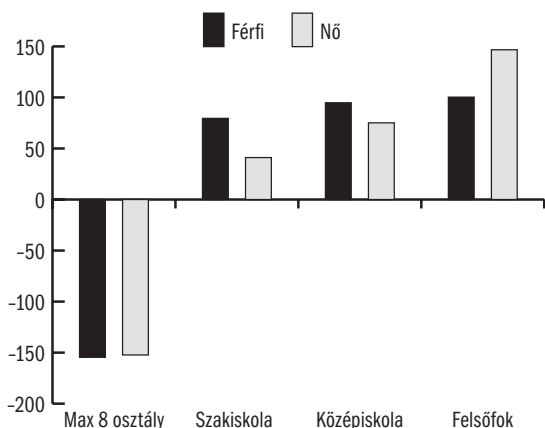
Iskolai végzettség, életkor és nemek szerinti különbségek

A 6. ábrán látható, hogy az elmúlt két évben felerősödött az alacsony iskolai végzettségűek kiszorulása a foglalkoztatásból, és a munkanélküliség növekedése lényegében ebben a rétegben következett be 2004 után. A maximum nyolc osztályt végzettek munkanélkülisége 2004 és 2008 között 12 százalékról 18,5 százalékra emelkedett. A foglalkoztatottak száma jelentős mértékben csak a felsőfokú végzettségűek csoportjában nőtt.

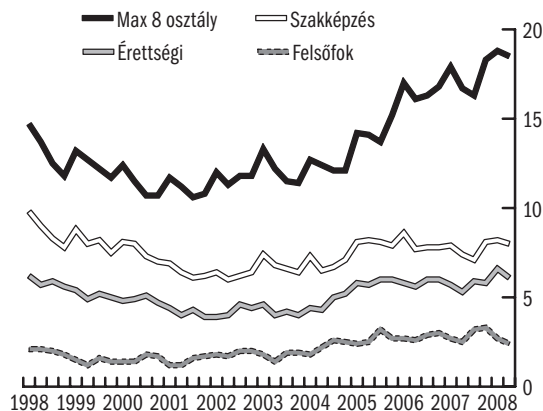
Az adatok azt mutatják, hogy a foglalkoztatás bővülése igen eltérő volt a különböző életkori csoportokba tartozó férfiak és nők esetében. A fiatal, 15–19 és 20–24 éves korosztályokban jelentősen csökkent a foglalkoztatási arány, részben az alacsony iskolai végzettségű pályakezdő fiatalok növekvő munkanélkülisége és mindenekelőtt a felsőfokú oktatás expanziójának következtében. Nem kétséges, hogy a foglalkoztatás bővülése szorosan összefüggött a nyugdíjkorhatár emelésével is. A foglalkoztatottak száma jelentős mértékben csak az emelés által érintett korosztályokban bővült. Az 50–54 éves nők foglalkoztatási aránya több mint 15 százalékponttal, az 55–59 éves férfiak foglalkoztatási aránya több mint 20 százalékponttal, az ebbe a korosztályba tartozó nők foglalkoztatási aránya több mint 25 százalékponttal bővült az elmúlt tíz évben (7. ábra).

6. ábra: A foglalkoztatási arány és a munkanélküliség alakulása iskolai végzettség szerint, 1998–2007

Foglalkoztatottak számának változása 1998 és 2007 között

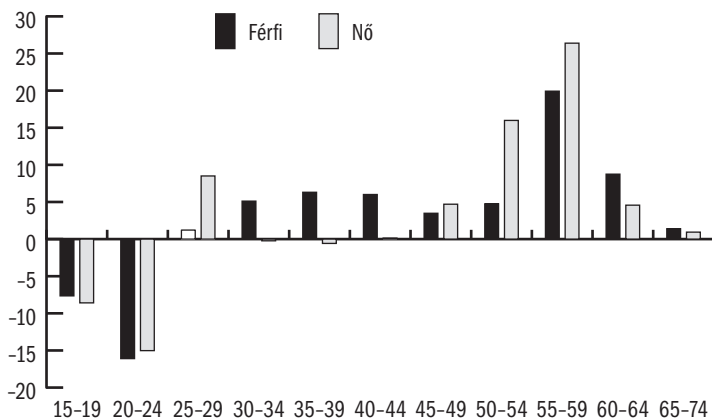

Munkanélküliségi ráta

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

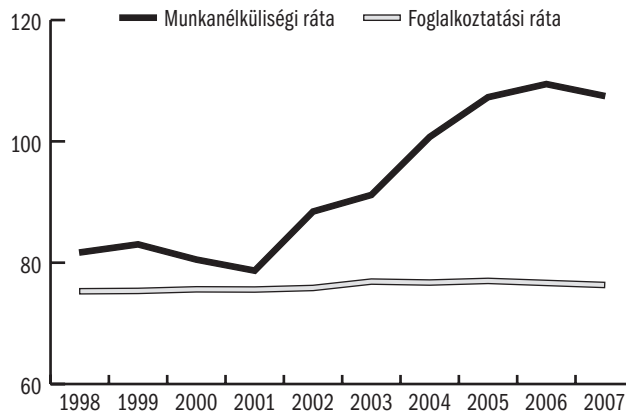
7. ábra: A foglalkoztatottsági arány változása korcsoportok és nemek szerint, 1998–2007 (százalékpont)

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

A férfiak és a nők foglalkoztatási arányában összességében nem történt jelentős változás az elmúlt években. 2007-ben a 15–74 éves férfiak foglalkoztatási aránya 58 százalékponttal haladta meg az e korosztályba tartozó nők foglalkoztatási arányát. A 8. ábra viszont jól érzékelteti, hogy a nők munkanélküliségében jelentős változás következett be az elmúlt években. A rendszerváltást követő évtizedben a női munkanélküliség jelentős mértékben, mintegy 20 százalékkal elmaradt a férfiak munkanélküliségétől. 2001-től kezdtek el jelentősen romlani a nők munkanélküliségi pozíciói, 2004-től a női munkanélküliségi ráta meghaladta a férfiak rátáját – 2006-ban a különbség már 10 százalékpont volt.

8. ábra: A női munkanélküliségi ráta és foglalkoztatási arány nagysága a férfi munkanélküliségi ráta és foglalkoztatási arány százalékában, 1998–2007

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

A női munkanélküliségi adatok romlása részben a női nyugdíjkorhatár emelésével függ össze. Az emelés által érintett korosztályokban nőtt a munkaerő-piaci aktivitás, növekedett a foglalkoztatottak aránya, de növekedett a munkanélküliek aránya is. A női munkanélküliség növekedése részben következménye a költségvetési szférában az utóbbi években lezajlott létszámleépítéseknek. 2003 és 2007 között évente átlagosan 20 000 fővel csökkent a közszférában foglalkoztatottak száma. Mivel a közszférában a nők aránya magasabb, mint a versenyszférában, az itt végrehajtott elbocsátások nagyobb arányban érintették a nőket mint a férfiakat.

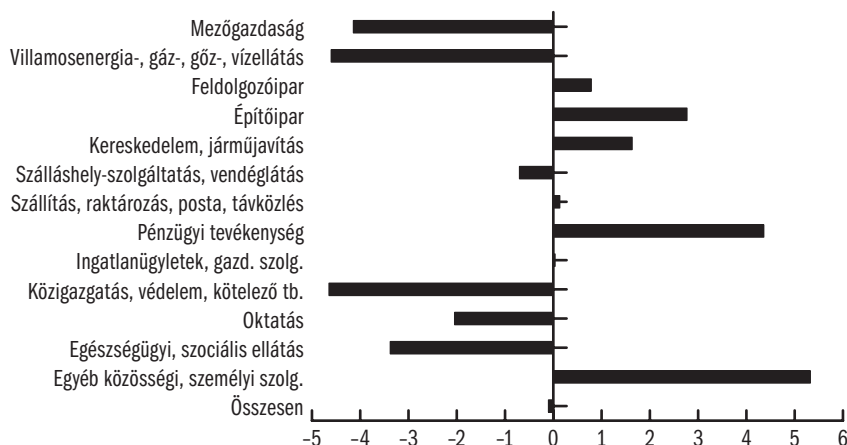
Ágazati és regionális különbségek a foglalkoztatásban és munkanélküliségben

2007-ben a KSH munkaerő-felvételének adatai szerint a foglalkoztatottak 88 százaléka alkalmazásban volt. A kormányzati megszorítások nyomán 2007-ben is összességében közel 50 ezer fővel, több mint 6 százalékkal csökkent a közszférában alkalmazottak létszáma. Az egészségügy 3,4 százalékkal, az oktatás 2 százalékkal, a közigazgatás 4,6 százalékkal kevesebb dolgozót foglalkoztatott. Több mint 4 százalékkal csökkent a mezőgazdaságban és az energiaszektorban foglalkoztatottak száma. A közalkalmazotti létszámcsökkentést 2007-ben még részben ellensúlyozta a versenyszféra létszám bővülése: 0,8 és 2,8 százalék között növekedett a feldolgozóipar, az építőipar és a kereskedelemben foglalkoztatottak létszáma, és 4–5 százalék között növekedett a pénzügyi szolgáltatásokban és az egyéb közösségi szolgáltatásokban foglalkoztatottak száma (9. ábra).

A nemzeti fejlesztési tervekben is deklarált fejlesztési célkitűzésekhez kapcsolódó, a költségvetésből és a kohéziós alapokból is finanszírozott támoga-

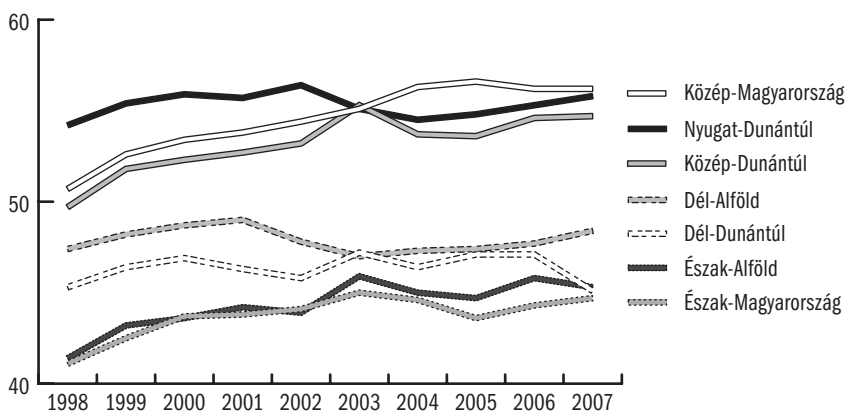
tások, a milliárdokat felemésztő foglalkoztatásbővítő munkaerő-piaci programok és a széleskörűen alkalmazott aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök ellenére sem csökkentek számottevő mértékben a kistérségek, megyék és régiók közötti különbségek a foglalkoztatásban és a munkanélküliségben. Ellenkezőleg továbbra is erőteljes polarizáció figyelhető meg az országban. A közép-magyarországi, nyugat-dunántúli és közép-dunántúli megyékben viszonylag magas 55 százalék közötti foglalkoztatottság, míg a többi megyében 43–52 százalék közötti foglalkoztatási szintek alakultak ki 2007 végére (10. ábra).

9. ábra: Az alkalmazottak számának változása ágazatonként, 2006–2007 (százalék)

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel.

10. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása a tervezési régiókban, 1998–2007

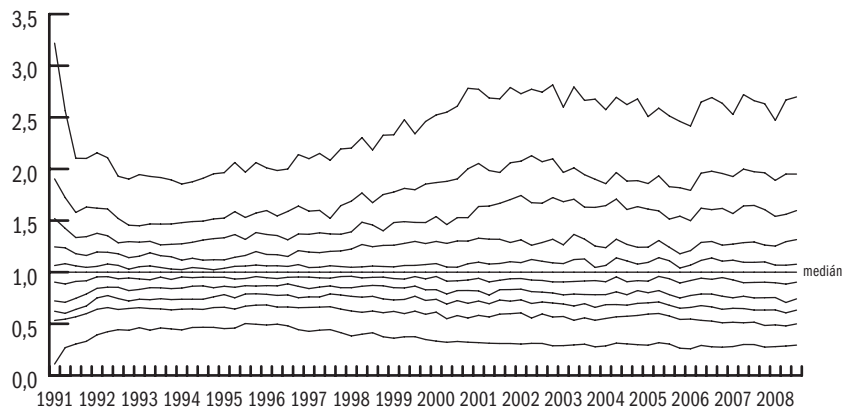

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel

A helyi munkapiacok közötti különbségek alakulásáról pontosabb képet kaphatunk, ha az eltéréseket a kistérségek vagy a települések szintjén vizsgáljuk. A

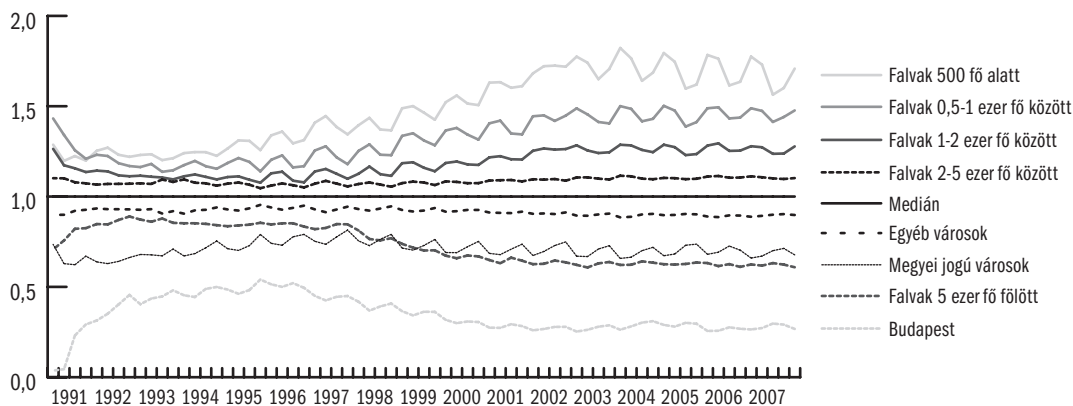
Foglalkoztatási és Szociális Hivatal munkanélküli-nyilvántartásának adatai azt mutatják, hogy az elmúlt években nem történt jelentős változás sem a munkanélküliség kistérségek közötti, sem az egyes településtípusok közötti különbségeinek alakulásában. A 11. ábrán a regisztrált munkanélküliségi ráták relatív különbségeinek időbeli alakulását tüntettük fel. Az egyes vonalak a munkanélküliségi ráták szerint decilisekbe sorolt kistérségek átlagos munkanélküliségi rátáinak és a medián értékének hányadosát mutatják, kiszűrve a ráta nagyságának változásából adódó hatásokat. A vastag vonalak a negyedfokú polinomiális regressziókkal simított idősorokat mutatják. Látható, hogy a viszonylag jelentős és tartós különbségek elsősorban a két felső decilisbe tartozó kistérségek nagyon magas munkanélküliségéből adódnak. A legmagasabb rátával jellemezhető két felső decilis relatív helyzete kismértékben javult 2002 és 2006 között, azonban az elmúlt másfél évben nem változott. Magyarország népességének 10–11 százaléka olyan térségekben él, ahol a munkanélküliség meghaladja a 19, a felső decilis esetében a 22 százalékot, ahol a foglalkoztatottak aránya a 15–64 éves népesség körében a becslések szerint 36 és 50 százalék között van., és ahol nemhogy javulnának, ellenkezőleg, folyamatosan romlanak a foglalkoztatási esélyek (FSzH).

11. ábra: A munkanélküliség regionális különbségének alakulása a kistérségekben, 1991–2008

A 12. ábra a településtípusonkénti átlagos munkanélküliségi ráták relatív különbségeinek alakulását mutatja. A különbségek igen jelentősek. 2007-ben az 500 főnél kevesebb lakosú falvakban a regisztrált munkanélküliek aránya az aktív korú népességben 13,7 százalék, míg Budapesten 2,3 százalék, a megyei jogú városokban 5,7 százalék volt. Az ábrán látható, hogy a munkanélküliek arányának tekintetében az ezredforduló utáni években romlott, az elmúlt években viszont némiképp javult az 5000 fő alatti települések relatív helyzete. Tudni kell azonban, hogy a legsúlyosabb helyzetben lévő településeken rendkívül magas az inaktív népesség aránya.

12. ábra: A regisztrált munkanélküliségi ráta településtípusonként, 1990–2007

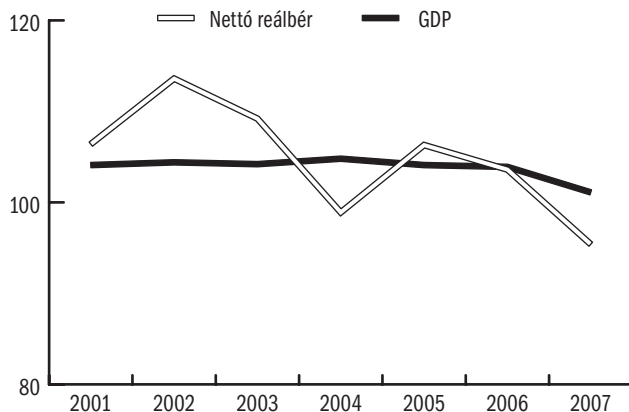
Megjegyzés: az egyes településtípusok átlagos munkanélküliségi rátája osztva a medián munkanélküliségi rátájával.

Forrás: MTA KTI Munkaügyi adatbázis.

2. A bérek alakulása 2001 és 2007 között

2007-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete 185 ezer forint, nettó átlagkeresete 114 ezer forint volt. A költségvetési szervezetekben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete 12 százalékkal haladta meg a versenyszférában foglalkoztatottak bruttó átlagkeresetét. A 13. ábra a nettó reálbér és a GDP növekedési ütemét mutatja 2001 és 2007 között. A kormány megszorító intézkedéseinek hatására a nettó reálbérek 2007-ben 4,6 százalékkal csökkentek, miközben a GDP növekedése 1,1 százalék volt. A kiigazítás jelentősnek tekinthető, különösképpen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy 2000 után, 2004-et kivéve minden évben meghaladta a reálbérek növekedési üteme a GDP növekedési ütemét.

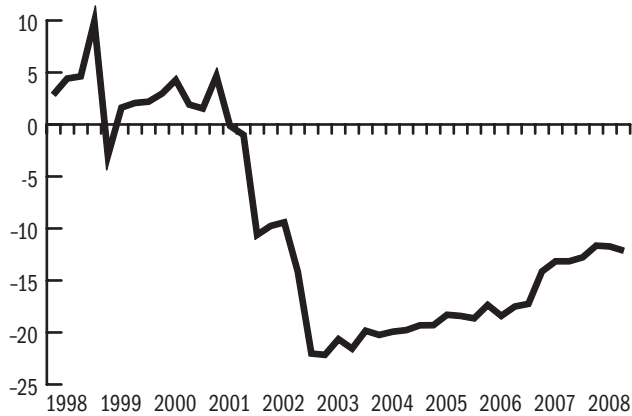
13. ábra: A nettó reálbér és a GDP növekedési üteme, 2001–2007

Forrás: KSH - Stadat.

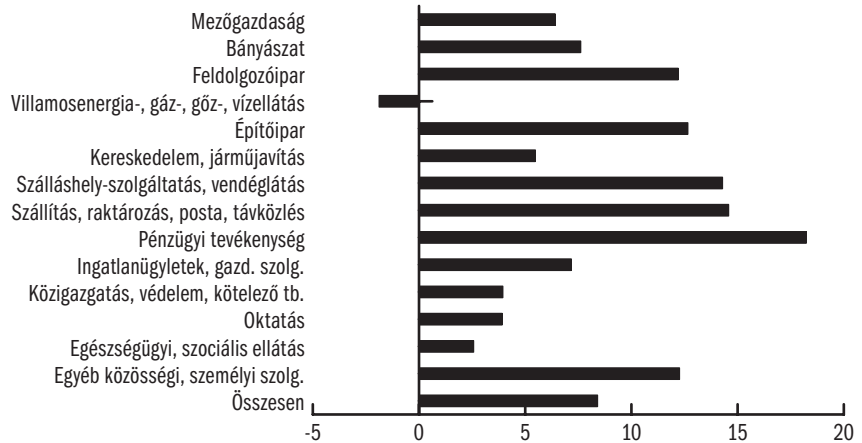
A 14. ábra a versenyszféra és az állami szektor béreinek arányát mutatja 1998 és 2008 között. Látható, hogy a közszférában végrehajtott jelentős béremelést követően a bérek növekedése a versenyszférában folyamatosan meghaladta a közszféra béremeléseinek nagyságát. A közszféra bérelőnye 2002 és 2008 között 22 százalékról 12 százalékra csökkent.

14. ábra: A versenyszféra és az állami szektor béreinek aránya, 1998–2008

Forrás: MNB inflációs jelentés. 2008. november.

15. ábra: Az alkalmazásban állók reálkeresetének változása ágazatonként, 2006–2007

Forrás: KSH Statdat.

A 15. ábra az alkalmazásban állók bruttó keresetének változását mutatja 2007-ben. A közszférán belül az egészségügyben volt a bérnövekedés a legkisebb, de az oktatás és a közigazgatás bérnövekedése is elmaradt az országos átlagtól. Az előző évekhez hasonlóan az átlagot messze meghaladó volt a bérek növekedése a pénzügyi tevékenységekben, a szállítási és kommunikációs

ágazatokban, valamint a turisztikai és idegenforgalmi tevékenységekben. Az átlagot meghaladó, közel azonos szintű béremelések voltak a feldolgozóiparban és az építőiparban.

Nemek szerinti bérkülönbségek

Hazánkban a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete 2007-ben 188 ezer forint volt, nemek szerinti bontásban a férfiak átlagosan 202 ezer, míg a nők – a korábbi években tapasztalt tendenciának megfelelően a férfiaknál kevesebb – 173 ezer forintot kerestek. A nők férfiakhoz viszonyított keresetmaradása 2007-ben 14,6 százalék volt, ami 1,8 százalékponttal magasabb az egy évvel korábbihoz képest és a 2005-ös értéket (13,9 százalék) is meghaladja (ÁFSZ, 2008). A nemek szerinti bérkülönbség nem magyar sajátosság, világviszonylatban megfigyelhető jelenség. Az Európai Unióban már a kezdetektől törekedtek az esélyegyenlőség megteremtésére: az 1957-es Római Szerződés is tartalmazta az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elvet, 1997-ben a női–férfi esélyegyenlőség bekerült a foglalkoztatási irányelvek közé, 2003-ban pedig az Európai Unió előírta a nemek közötti bérkülönbség csökkentését 2010-re (Lindnerné 2007; Koncz 2008).

Magyarország 1997-ben 24 százalékos szint után a nők és a férfiak közötti bérkülönbség csökkenni kezdett, 2002-ben érte el az EU–27 átlagát. 2006-ban a nők átlagkeresete 11 százalékkal volt kevesebb, mint a férfiaké, ami az előző évhez képest nem jelent változást, viszont az egy évtizeddel korábbi értékhez képest jelentős csökkenést mutat.³ A nemek közötti bérkülönbség csökkenésére nagy hatással voltak a költségvetési szféra 2001-től kezdődő keresetkiigazításai, hiszen az itt dolgozók több mint fele nő (2007-ben 68 százalék) (ÁFSZ, 2008), és ez a nők bérhátrányának csökkentését eredményezte.

A nemek szerinti bérkülönbség mögött több tényező együttes hatása áll, amelyek egyrészt a munkáltatók eltérő jellemzőiből (gazdasági ág, gazdasági szféra, méret, gazdálkodási forma, területi elhelyezkedés stb.), másrészt a munkavállalók különböző tulajdonságaiból (életkor, iskolai végzettség, foglalkozási forma, családi háttér stb.) adódnak (Lindnerné 2007). A fent említett munkaerő-piaci jellemzőkön túl a nők férfiakhoz viszonyított alacsonyabb keresete fakadhat a munkaerő-piaci diszkriminációból is.

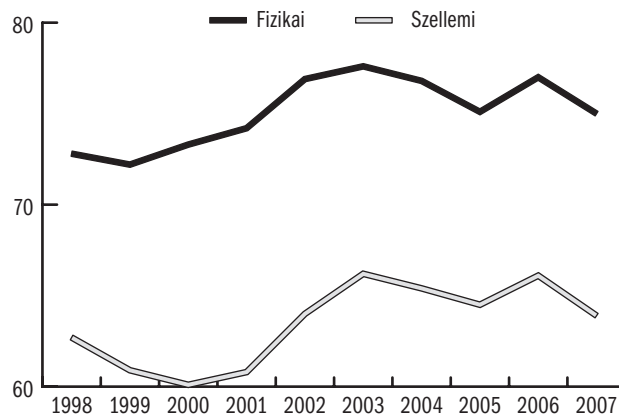
A munkáltatók gazdasági ágazata szerint vizsgálva a bérkülönbségeket, az látható, hogy – a korábbi évekhez hasonlóan – 2007-ben a halászatban (0,1 százalék), az építőiparban (15,3 százalék) kereseti előnye van a nőknek, míg a legkisebb bérhátrány a bányászat (4,3 százalék) és a szállítás, raktározás, posta, távközlés (1,9 százalék) ágazatokban figyelhető meg. Ennek hátterében egyrészt az áll, hogy az említett ágazatokban nők aránya az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva alacsony, másrészt ők elsősorban szellemi munkakörben dolgoznak, amely magasabb keresettel jár, mint a fizikai foglalkoztatott férfiak esetében. A pénzügyi tevékenység ágazatban (41,7 százalék), a feldolgo-

³ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graphToolClosed.do?tab=graph&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsiem040&r=true&toolbox=legend>. Eurostat, Letöltve: 2008. szeptember 22.

zóiiparban (28,1 százalék) és a szálláshely szolgáltatás, vendéglátásban (27,3 százalék) a legnagyobb a nők kereseti elmaradása.⁴

A munkavállalók jellemzőit tekintve, az a tapasztalat, hogy az életkor növekedésével a nők bérelmaradása nő; a bérkülönbség az egyedülálló alkalmazottakhoz viszonyítva a házas alkalmazottak esetén magasabb (Koncz 2008), illetve a jövedelemkategóriák mentén felfelé haladva egyre nagyobb. Állományfőcsoportok szerint vizsgálva a bérkülönbséget, azt látjuk, hogy a fizikai, illetve szellemi foglalkoztatott nők bérelmaradása külön-külön sokkal nagyobb, mint összesen (16. ábra). Ennek a háttérében az áll, hogy a foglalkoztatott nők 56–57 százaléka szellemi foglalkozású, továbbá a szellemi foglalkoztatott férfiak és nők keresete magasabb, mint a fizikaiaké. A szellemi foglalkoztatottak esetén a női–férfi kereseti arány 60–67 százalék volt 1998 és 2007 között, ami a fizikaiakhoz képest 10 százalékponttal alacsonyabb. A szellemi foglalkoztatottak esetében a nagyobb keresetkülönbség egyik lehetséges oka, hogy a magasabb keresettel járó vezetői pozíciókba nagyobb valószínűséggel neveznek ki férfiakat, mint nőket.

16. ábra: A nők bruttó keresete a férfiak keresetének százalékában, 1998–2007*

* Az utolsó 3 év a Statisztikai adatok című fejezetben található táblák alapján.

Forrás: KSH (2007) 127. o. alapján.

Nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján azt mondhatjuk, hogy a munkaerő-piaci diszkrimináció, a munkavállalók eltérő tulajdonságai mellett a nemek szerinti bérkülönbségek háttérében a foglalkozási szegregáció áll, azaz a női foglalkoztatottak bizonyos foglalkozásokban koncentrálnak. Ilyen tipikus női foglalkozás például az eladói, takarítói, adminisztrátori, a varrói, az óvodai és általános iskolai pedagógusi, valamint az ápolói (KSH 2008).

A nemek szerinti kereseti rést iskolai végzettség mentén vizsgálva, az adatok azt mutatják, hogy a legnagyobb bérhátrányt a diplomás nőknek kell elszenvedniük: 2007-ben a főiskolai végzettséggel rendelkezőknek 30,5 száza-

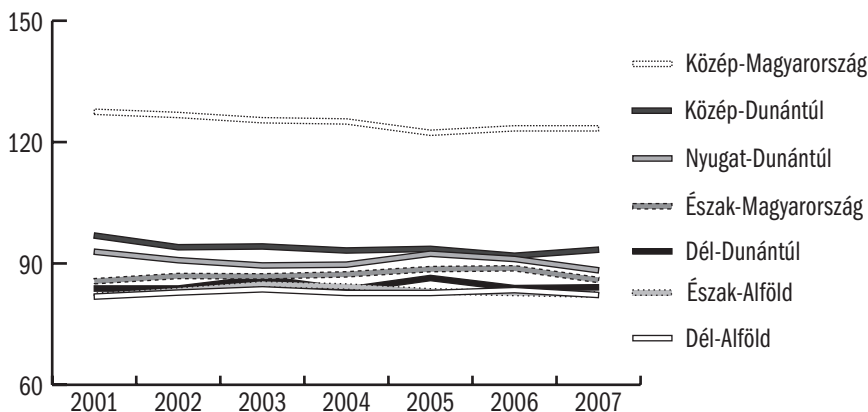
⁴ Az adatokat lásd a kötet Statisztikai adatok című fejezetében.

lék, az egyetemi végzettségűeknek 23,6 százalék volt a bérelmaradása. Őket követték a szakmunkások (21,7 százalék), majd a gimnáziumi érettségivel rendelkezők (17,6 százalék), a technikumot végzetek (16 százalék), a nyolc osztállyal nem rendelkezők (15,5 százalék), a nyolc osztályt végzetek (12,8 százalék) és a szakközépiskolai érettségivel rendelkezők (12,4 százalék). A legkisebb mértékben tér el a férfiak keresetétől a szakiskolát végzett nők keresete (7 százalék).⁵

Regionális bérkülönbségek

A rendszerváltás utáni évtizedben folyamatosan növekedtek a nyers, összetételhatásoktól nem megtisztított bérkülönbségek a Közép-magyarországi, a Közép- és Nyugat-dunántúli régiók és az ország többi területén található intézmények bérei között. Az ezredfordulót követően e különbségek csökkenni kezdtek, de az utóbbi két évben ismét enyhe növekedés tapasztalható. 2007-ben egyedül a Dél-dunántúli régióban haladta meg az átlagkeresetek növekedése a közép magyarországi régióban mért értéket (17. ábra).

17. ábra: A bruttó átlagkereset alakulása az országos átlag százalékában, 2001–2007

Forrás: FSZH Bértarifa-felvétel.

A kötet Statisztikai adatok című fejezetében található 9.5. ábra adatai azt mutatják, hogy a megyei szintű bérkülönbségek még nagyobbak, és nem mutatnak csökkenő tendenciát. A regionális bérkülönbségek okaira vonatkozó elemzések azonban arra utalnak, hogy területi bérkülönbségek jelentős része a munkaerő eltérő összetételével és a vállalkozások közötti termelékenységkülönbségekkel magyarázható. Az összetételhatásoktól és a vállalati termelékenységkülönbségektől megtisztított területi bérkülönbségek jelentősen csökkentek a kilencvenes évek második felében, és a legutóbbi években sem mutatható ki lényeges változás ezen a területen.

⁵ Az adatokat lásd a kötet Statisztikai adatok című fejezetében.

1. táblázat: Havi bruttó átlagkereset régióként

Régió	2006		2007	
	forint	előző év = 100	forint	előző év = 100
Közép-Magyarország	212 001	109,9	229 897	108,4
Közép-Dunántúl	157 824	106,9	173 937	110,2
Nyugat-Dunántúl	156 499	107,4	164 378	105,0
Dél-Dunántúl	144 189	105,8	156 678	108,7
Észak-Magyarország	152 521	109,1	159 921	104,9
Észak-Alföld	142 142	108,4	153 241	107,8
Dél-Alföld	143 231	109,8	153 050	106,9
Összesen	171 794	108,9	186 229	108,4

Forrás: KSH.

Összefoglalás, következtetések

A magyarországi foglalkoztatási helyzetben nem következtek be jelentős változások 2007-ben és 2008 első félévében. A 2006-ban elindított konvergenciaprogram, a hozzá kapcsolódó megszorító intézkedések 2007-ben még nem vezettek a foglalkoztatás jelentős csökkenéséhez és a munkanélküliség növekedéséhez. A magyarországi munkapiacot 2008-ban is az alacsony foglalkoztatási szint és a rendkívül magas inaktivitás jellemzi. Nem csökkentek a regionális különbségek, folytatódott a hátrányos helyzetű kistérségek leszakadása, az ország polarizálódása. Továbbra is kiszorultak az iskolázatlan rétegek a foglalkoztatásból, különösképpen növekedett az alacsony iskolai végzettségű szakképzetlen fiatalok munkanélkülisége. A foglalkoztatás jelentős mértékben csak a nyugdíjkorhatár-emelés által érintett korosztályokban és a felsőfokú végzettségűek csoportjában nőtt.

A magyarországi foglalkoztatáspolitikának rövid távon a kibontakozó világgazdasági válság munkapiaci következményeivel kell szembenéznie. 2008 végén már látható, hogy a következő hónapokban elkerülhetetlenek a létszámleépítések, tömeges elbocsátások. A munkanélküliek számának jelentős növekedése tovább rontja az alacsony iskolai végzettségűek, a fiatalok, az idősek, a gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a foglalkoztatásba visszatérni kívánók elhelyezkedési esélyeit. A foglalkoztatási szolgáltatnak nem csupán az ügyfelek számának megnövekedésére, hanem a regisztrált álláskeresők összetételének átalakulására is fel kell készülnie.

Hivatkozások

- ÁFSZ (2008): Az egyéni bérek és keresetek adatfelvétel főbb eredményei. Állami Foglalkoztatási Szolgálat 2007. május. <http://www.afsz.hu/sysres/adattar/index.html>. 2008. Letöltés: 2008. 11. 24.
- FAZEKAS KÁROLY (2006): A magyar foglalkoztatási helyzet jelene és jövője. *Pénzügyi Szemle*, 51. évf. 2. sz. 2006. 194–207. o.
- KONCZ KATALIN (2008): Nemek szerinti bér- és keresetkülönbség Magyarországon és az Európai Unióban. *Munkaügyi Szemle*, 52. évf., 4. sz., 61–75. o.

- KÖLLŐ JÁNOS (2005): A nem foglalkoztatottak összetétele az ezredfordulón. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, 2005/2. MTA Közgazdaságtudományi Intézet–Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 14 o.
- KÖLLŐ JÁNOS (2006): Workplace literacy requirements and unskilled employment in East-Central and Western Europe: Evidence from the International Adult Literacy Survey (IALS). Budapest Working Papers On The Labour Market BWP. 2006/7 Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences Department of Human Resources–Corvinus University of Budapest, Budapest, <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0607.pdf>.
- KSH (2007): Nők és férfiak Magyarországon, 2006. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2008): Középpontban a nők. *Statisztikai Tükör*, 15. szám.
- LINDERNÉ DR. EPERJESI ERZSÉBET (2007): Nők és férfiak kereseti esélyegyenlősége a statisztikai adatok tükrében. www.egyenlobert.hu/doc/berelemzo_tanulmany_vegl_Soltesz.doc. Letöltés: 2008. 12. 09.
- MAGYAR KÖZTÁRSASÁG... (2006): A Magyar Köztársaság Kormánya aktualizált konvergenciaprogramja. 2006–2010. december, [http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/57B7AA5F7E58DCCBC125723700572203/\\$File/KP_2006_december_final_hu.pdf](http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/57B7AA5F7E58DCCBC125723700572203/$File/KP_2006_december_final_hu.pdf)
- MNB (2008): Jelentés az infláció alakulásáról. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, november. http://www.mnb.hu/Engine.aspx?page=mnbhu_inflacio_hu&ContentID=11801
- NFŰ (2008): Az európai unió lisszaboni stratégiájához készült Nemzeti Akcióprogram a Növekedésért és Foglalkoztatásért 2008–2010. november.
- SCHARLE ÁGOTA (2008): Foglalkoztatás, intézményrendszer és foglalkoztatáspolitikák. Megjelent: KOLOSI TAMÁS–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (szerk.): Társadalmi riport 2008. Társadalmi Kutatási Intézet, Budapest, 257–289. o. <http://www.tarsadalomkutatas.hu/termek.php?termek=TPUBL-A-817>
- TÁJÉKOZTATÓ... (2008): Tájékoztató az Európai Unió lisszaboni stratégiájához készült nemzeti Akcióprogram a Növekedésért és Foglalkoztatásért, 2008–2010 társadalmi egyeztetésre kiküldött olvasatáról. http://fenntarthato.hu/teruletfejlesztes/dokumentumtar/ott/2008-09-24/2_Lisszaboni_Nemzeti_Akcioprogram_-_TERVEZET.pdf.